

Demokrati och diskurs

En normativ analys av diskursiv påverkan på de
demokratiska värdena öppenhet, ansvarsutkrävande och
inflytande

Abstract

The idea that I put forward in this thesis concerns the democratic system and the threat from discursive impact on its core values. I focus my normative analysis on three of these democratic values: transparency, accountability and influence – and what democratic problems the discursive impact causes in conflict with them. I have used a critical discourse theory to define discourse and discursive impact, by focusing on the process of discourse, rather than its nature. I deal with the political structure where I claim that the essential relation between citizen and politician is disrupted, due to lack of information and the imminent problems of the existing network society. The arena for discursive activity is expanding with the breakthrough and progress of individualism.

My conclusion, with a constructive ambition, is that there is a need for a strengthening of the extrinsic-democratic values in society, and further that the extensions of policy networks must be limited.

Nyckelord: diskurs, demokrati, öppenhet, ansvarsutkrävande, inflytande

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och problemformulering	2
1.2 Disposition	3
2 Diskursteori och demokratiideal	4
2.1 Diskurs och diskursanalys	4
2.2 Diskursiv påverkan	5
2.3 Den komplicerade demokratin	7
2.3.1 Resultat eller spelregler?	8
2.3.2 Valdemokrati	9
3 Tillväxtdiskursen	12
4 Analys	15
4.1 Öppenhet	15
4.1.1 Öppenhet och diskurs	16
4.1.2 Samhällskontrakt och maktfördelning	18
4.2 Ansvarsutkrävande	19
4.2.1 Ansvarsutkrävande och diskurs	20
4.2.2 Informationsbrist	22
4.3 Inflytande	23
4.3.1 Inflytande och diskurs	24
4.3.2 Nätverkssamhället	26
5 Slutsatser	27
5.1 Konstruktiv vision	28
6 Referenser	29

1 Inledning

Det politiska systemet beskrivs i vardagslag som ett relativt lättöverskådligt system med diverse institutioner såsom regering, parlament, val och väljare. Det går att läsa sig till på en stund hur det politiska arbetet bedrivs i regering och riksdag, och att det på region- och kommunnivå inte skiljer sig särskilt mycket åt. Detta är givetvis inte hela sanningen, det förstår de flesta av oss. Robert Dahl skriver i sin bok *Modern Political Analysis*: "To be sure, anyone can make some sense out of politics; but politics is an exceptionally complex matter, quite likely one of the most complex matters human beings encounter."¹ Jag instämmer helt i hans beskrivning av politikens komplexitet. Denna uppfattning blir min uppsats utgångspunkt. Det är intressant ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv att det mest komplexa människan förmodligen kommer i kontakt med, politiken, skapas av människan själv. Men hur kan det vara så komplext? Är det så att politiken egentligen uppstår ur möten mellan människor, och eftersom alla människor har sina egna erfarenheter och värderingar så kan en oändlig mängd av förhandlingssituationer och beslutssituationer uppstå? Lennart Lundquist beskriver samma förhållande: "Han (forskaren) måste därutöver lära sig att leva med en verklighet som karaktäriseras av *komplexitet, mångsidighet, mångtydighet och motsägelsefullhet*, vilka slår igenom i forskningsprocessen."²

Den höga graden av komplexitet möjliggör olika analytiska angreppssätt på politiken: hur skall vi förstå hur politiken fungerar, och för mig ännu viktigare - hur skall vi förstå hur politiken skapas? Jag är av den uppfattningen att politik skapas hela tiden, och att denna process är den viktigaste att analysera, framför allt därför att alla medborgare inte är delaktiga i skapandeprocessen. Politiken är inte statisk, beskriven som en ideologiernas kamp, utan istället en kamp mellan många aktörer och många intressen som alla kämpar om utrymme. Det blir då viktigt ur en demokratisk synpunkt att försöka reda ut hur politiken egentligen kommer till stånd och hur sättet den produceras på påverkar vår demokrati, och mer konkret: våra demokratiska värden.

Det mest slående idag inom politiken tycks mig vara den väldiga energi som ägnas åt att diskutera enskilda frågor; det kan vara EU-samarbetet, feminismen, konflikten i Irak, terrorismen eller klimatfrågor bara för att nämna några exempel. Det är inte bara i TV, radio och tidningar som de behandlas, utan även mellan medborgarna själva – ett allt ökande politiskt intresse kan enligt mig skönjas. Diskurser skapas och hålls vid liv. Med detta inte sagt att det är en ny företeelse med politiskt intresserade medborgare. Det intressanta här är att jag upplever det

¹ Dahl 1991, s. 1-2

² Lundquist 1993, s. 57

som att man tycker att politiken ”går allt snabbare” och frågan är var vårt nyvakna intresse för enskilda politiska frågor kommer ifrån, eller är det verkligen ett större intresse? Kan det inte istället vara så att olika aktörer pressar på i bakgrunden för att få det att framstå som att det finns ett ökat engagemang? Jag menar att olika sk. diskurser styr politiken idag, oavsett var de påstås komma ifrån, och att de gör det på ett sätt som är svårt att tydligt redogöra för, därav demokratiproblemet. Den komplexa verkligheten gör sig påmind. Hur vi än väljer att framställa situationen påverkar denna diskursiva utveckling vår demokrati, men på vilket sätt?

1.1 Syfte och problemformulering

Mitt syfte med denna uppsats är att visa hur diskurser påverkar demokratin, i mitt val karakteriserat i tre olika demokrativärden, och vilka demokratiska problem det leder till. Jag kommer att diskutera termen diskurs och diskursiv påverkan, och presentera ett demokratiideal som jag ansluter mig till. På detta sätt blir analysen normativ, inte empirisk. Jag har valt diskursen om tillväxt som empiriskt exempel på en kraftfull diskurs, och diskursiv påverkan. Tillväxtdiskursen som jag uppfattar den är en diskurs som över ett par års tid varit en av de starkaste politiska diskursen i vårt land, i konkurrens med feministdiskursen. Vilken politiker är idag negativ till ökad tillväxt, och dessutom anti-feminist?

Jag menar att det är viktigt att studera samtida politiska aktiviteter, där enligt min uppfattning den diskursiva påverkan på vår demokrati är en av de mest centrala för att förstå politisk utveckling. Att studera det samtida gör det också möjligt att snabbare förklara varför en viss utveckling sker. Det finns en fara för att forskningen inte klarar av att hålla samma tempo som den politiska utvecklingen och för att den kommer att stå utan förklaring till det som händer just nu. Här påstår jag att diskursanalysen är användbar som analysmodell, därför att den tar ett samlat grepp på hela det politiska språket. Diskursanalys innebär kritisk forskning, med ambitionen att kartlägga maktrelationer i samhället och formulera normativa perspektiv, varifrån man kritiserar dessa relationer för att åstadkomma förändring.³

Jag hävdar att den fria och offensiva forskningen som deltar kritiskt i samhällsdebatten är en garant för det demokratiska systemet. ”En fri, obunden och ifrågasättande forskning kan stimulera de demokratiska värdena och dessutom utgöra ett gott underlag för samhälleliga beslut.”⁴ En normativ analys av demokrati och demokratiproblem anser jag som den mest fruktbara, eftersom den ger möjlighet att argumentera för olika värden, och driva frågan om hur demokratin bör organiseras framåt. Värdediskussionen måste finnas.

³ Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 8

⁴ Bjereld, Demker, Hinnfors 2002, s. 132

Min problemformulering lyder: Varför är diskursiv påverkan på demokratin med avseende på öppenhet, ansvarsutkrävande och inflytande ett demokratiskt problem?

Öppenhet, ansvarsutkrävande och inflytande är de demokratiska värden, som jag vill föra fram i denna uppsats. Det är tre värden som vid första anblicken kan uppfattas ha något olika karaktär, men som alla tre är fullkomligt centrala värden för mitt representativa demokratiideal: valdemokratin.

1.2 Disposition

Jag har valt att skriva ett ingående kapitel om diskursteori, diskursiv påverkan och om mitt ideal för demokratimodell, valdemokratin. Jag menar att det är avgörande att ha en fast grund att stå på för att analysen skall fungera, en god intersubjektivitet, särskilt med tanke på att jag här argumenterar för att en viss utveckling sker, och varför den bör uppfattas som negativ. Jag har gjort två figurer som jag hoppas skall förtydliga mina resonemang kring diskursers påverkan och relationen för medborgare och system. Min ambition är att presentera för läsaren mitt perspektiv på den maktstruktur som jag hävdar finns, där diskurserna verkar och påverkar det demokratiska systemet negativt. I analysen argumenterar jag för hur diskursiv påverkan utgör ett hot mot öppenheten, ansvarsutkrävandet och inflytandet - utifrån de ställningstaganden som gjorts i kapitel två. Jag avhandlar värdena var för sig för att göra analysen så tydlig som möjlig för läsaren.

I varje kapitel om respektive demokrativärde har jag skrivit ett temastycke, där jag utreder en aspekt av problematiken med diskurs och demokrati, knutet till demokrativärdet. Detta för att sätta in analysen i ett större samhällsperspektiv och tydliggöra ett sammanhang vari demokrativärdet är hotat. Slutligen redogör jag för mina slutsatser, och ger en sammanfattning av hela problematiken, med ett konstruktivt avsnitt allra sist. En normativ analys följs naturligt av någon form av konstruktiv ambition.⁵

⁵ Badersten (kommande) s. 6

2 Diskursteori och demokratiideal

Jag har valt en normativ analytisk metod, av den anledningen att jag ser den som mer utmanande än en renodlad empirisk forskningsuppgift, och i detta fallet mer fruktbar. Att inte bara beskriva och förklara, utan också att söka förståelse för ett fenomen är att föra forskningsprocessen ett steg längre anser jag. Att dessutom försöka försvara ett värde gentemot ett annat, och på det sättet verkligen ge sig in i den direkta diskussionen kring samhällsutveckling, givetvis med god intersubjektivitet och goda argument, framstår som en väg väl värd att gå.

För att den normativa analysen skall fungera måste värden redovisas, synliggörandet och den rationella argumentationen står och faller med detta.⁶ Alltså måste jag redogöra för mitt eget demokratiideal. Jag kommer att använda mig av den diskursiva analysmodellen som tidigare nämnts. Den tilltalar mig med sin syn på hur språket konstituerar vår verklighet och även det politiska beslutsfattandet, och jag vill här pröva hur den fungerar i det möte med demokratiteori och demokratiproblem som diskursiv påverkan innebär.

2.1 Diskurs och diskursanalys

Att försöka förstå vad en diskurs är, eller hur diskursanalys fungerar kräver ansträngning. Det finns flertalet definitioner av båda begreppen. I själva verket består diskursanalysen av en mängd disciplinära ansatser, som används inom många olika forskningsområden. Inledningsvis kan man definiera diskursanalysen som studier av samhällsfenomen med språket i fokus.⁷

Det råder ingen enighet kring vad en diskurs är, eller hur man använder diskursanalysen. En första försiktig definition kan dock vara att diskursen är ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).”⁸ Vårt språk skapar och förändrar vår verklighet; språket är en skapande kraft. Detta framstår som självklart när vi anlägger denna idé på politiken, där spelet står om att övertyga och vinna sympatier för sin sak. Språket är politikerns verktyg och det är språket han eller hon använder sig av i sitt arbete. Vikten av att studera språkets, och i synnerhet det politiska språket, betydelse för demokratin kan alltså knappast underskattas, och där erbjuder diskursteorin en förståelse för språkets

⁶ Badersten (kommande) s. 7

⁷ Bergström & Boréus 2000, s. 221

⁸ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7

konstituerande roll. Jag kommer dock att ansluta mig till en riktning inom diskursanalysen som går under namnet ”kritisk diskursanalys” och som inte enbart ser på språket som konstituerande, utan också som konstituerat. Språket kan forma politiken, men politiken kan också forma språket. Flertalet andra inriktningar inom diskursanalysen ser språket som enbart konstituerande, och att ingen annan social dimension eller praktik påverkar språket. Språket ses där som en maskin som konstituerar den sociala verkligheten. Den kritiska diskursanalysen medger alltså att det finns samhällsliga verksamheter som inte är avhängiga av språket, såsom det världsliga exemplet med byggandet av en bro, vilket definieras som en ”fysisk praktik”.⁹ Däremot kan man tala om brobyggandet på olika sätt, och på det viset ge det olika betydelser.

På vilket sätt är då den kritiska analysmodellen kritisk? Analysmodellen innehåller ett element av socialt betingad kritik. De diskursiva praktikerna förutsätts upprätthålla sociala strukturer. Dessa är inte rättvisa; de finns för att säkra makt och hegemoni åt utövarna. Maktförhållanden skall granskas, och en förändring är önskvärd mot en mer rättvis social verklighet. Här görs alltså ett normativt ställningstagande: de diskursiva praktikerna medför ojämlika maktförhållanden och styrs av bestämda sociala grupper med särskilda intressen.¹⁰ De diskursiva praktikerna är följaktligen ett politiskt problem.

En kort diskussion om begreppet hegemoni inom diskursteorin förs i kapitel tre om tillväxten, jag placerar den där eftersom jag anser att tillväxtdiskursen just är en hegemonisk diskurs.

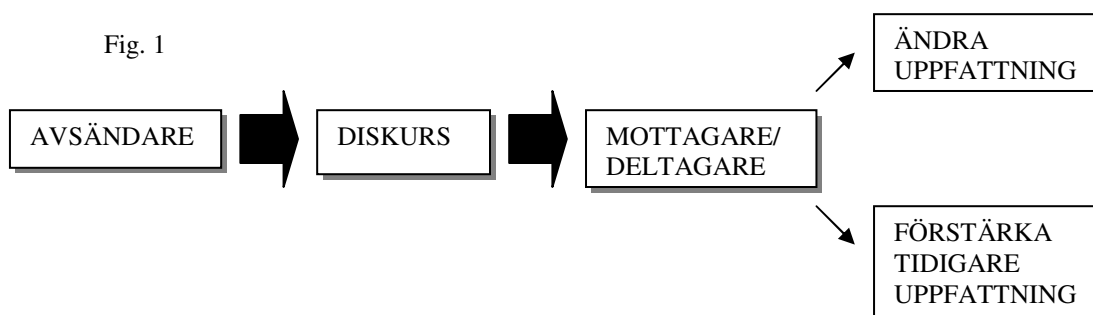
2.2 Diskursiv påverkan

Jag vill röra mig bort från begreppet ”diskursiva praktiker” och istället använda uttrycket ”diskursiv påverkan” i min analys. Detta för att man annars mycket lätt fastnar i det som jag uppfattar som det största hindret för att kunna göra en pragmatisk analys, och dra tydliga slutsatser: definitionsproblematiken. Istället försöker jag komma vidare genom att bruka begreppet diskursiv påverkan, där ”påverkan” är något som inte är främmande inom statsvetenskaplig analys. Det är alltså inte själva den diskursiva aktiviteten och dess natur som är i fokus (dvs diskursiv praktik) utan istället hur diskurser påverkar politiken och demokratin. Frågan är alltså: Hur ser den diskursiva påverkan ut och vilka konsekvenser får den? Istället för: Vad är en diskursiv praktik? Jag anser att det är mer fruktbart att försöka svara på den första frågan än den andra. Diskursens process skall analyseras, istället för dess innehåll. Begreppet ”praktiker”, såsom exempelvis talakter, återfinns i den semantiska sfären, och där används också diskursanalys, t ex inom lingvistik. Men inom lingvistik har diskursanalysen en annan roll, liksom inom diskurspsykologin.

⁹ ibid s. 71

¹⁰ ibid s. 69

En i min uppfattning gångbar definition av diskursiv påverkan är: intryck utifrån som får oss att ändra uppfattning, eller förstärka den uppfattning vi redan har i någon fråga. Med våra sinnen uppfattar vi budskap riktade till oss från flera avsändare i samhället, exempelvis från politiskt håll, via media, internet, reklam osv. Dock är inte avsändaren det väsentliga i sammanhanget. Komplexa informationsvägar gör det svårt att alltid spåra källan till informationen, och på samma gång blottlägga motivet. Om man istället antar att just sådana informationsvägar existerar, ett kanske inte alldeles för vågat antagande, och att det finns aktörer som genom subtil påverkan vill få oss att ändra eller förstärka vår uppfattning i en fråga, då blir ju själva resultatet av en sådan ordning det intressanta. Vad blir konsekvenserna av den diskursiva påverkan? Om en påverkan är effektiv, och får som resultat att flertalet ändrar uppfattning, eller bara talar om det – vad får det för demokratiska följder?

I denna figur vill jag visa schematiskt min bild av hur ordningen för en framgångsrik diskursiv påverkan ser ut. Diskursen skapas av en avsändare och riktar sig till en individ, som både blir en mottagare och en deltagare i diskursen. Denne antingen ändrar sin uppfattning i frågan, eller förstärker sin tidigare uppfattning. Ett annat sätt att beskriva ordningen är att peka på interaktionen mellan avsändare och mottagare, den relation mellan avsändare och text, mottagare och text och relationen mellan avsändare och mottagare.¹¹ Dock saknas i denna beskrivning dimensionen av mottagaren som deltagare i diskursen, en aktör som underhåller diskursen och eventuellt för den vidare, alltså reproducerar diskursen.

I den kritiska diskursanalysen erkänns, som redogjorts för tidigare, att diskursen både är konstituerad och konstituerande. Här innebär det att diskursen påverkas av andra samhällskrafter, såsom mediernas och det politiska systemets struktur.¹² Alltså är inte diskursen i sig det intressanta, utan de krafter som påverkar den och vad den får för konsekvenser när den är framgångsrik. Jag menar att man kan se diskurser som verktyg för påverkan. Diskursen skapas av

¹¹ Bergström & Boréus 2000, s. 223

¹² *ibid*, s. 68

någon för att påverka någon annan. Ju mer påverkan, desto mer framgångsrik diskurs. Diskursen i sig är ett ämne, låt det vara tillväxt, feminism, terrorism eller någon annan aktuell fråga. De har stort utrymme, och vi upplever dessa frågor som centrala. Varför är inte befolkningsfrågan eller vattenresursfrågan större samtalsämnen? En del frågor blir större än andra, men varför? Det finns inget enkelt svar på den frågan, den komplexa verkligheten försvårar analysen.

Utifrån det faktum att diskurserna påverkas av samhällets föränderliga struktur, blir även ett historiskt perspektiv intressant. Ett utvecklingsperspektiv på medborgaren som individ i samhället kan ge användbara insikter vad gäller i vilken utsträckning denne låter sig påverkas. Jag hävdar att diskurserna har större genomslagskraft idag eftersom vi nu har ett samhälle som är mer inriktat på individen än kollektivet. Skilda särintressen har fått större utrymme på det allmännas bekostnad, och individens preferenser gällande värderingar och åsikter skiftar lättare idag än tidigare. Individen är inte bunden i en värdegemenskap. Självförverkligande och det egna jaget sätts i centrum, och således blir också jaget utgångspunkten för vad man anser vara rätt och fel, bra och dåligt. Den nya individen är mer trolös än sin föregångare, och detta gör olika organisationsformer måste anpassas i högre grad, och bli mer flexibla för att inte medborgarna skall ställa sig utanför samhället.¹³ Med denna utgångspunkt i det individualiserade samhället måste diskurserna förstås som moderna flexibla verktyg för påverkan. Jag menar att de kan anpassas på precis det sätt som avsändaren önskar, och rikta sig till varje enskild individ. Dock är inte diskurserna individuellt inriktade till sin natur, i själva verket är de allmänna och vinner på att de omfattas av flertalet.

I analysen kommer jag att betrakta den diskursiva påverkan som en icke-demokratisk process som medborgarna inte har kontroll över.

2.3 Den komplicerade demokratin

För att min analys skall uppfylla en intern giltighetsprövning för normativa resonemang (jmf Badersten, kommande) måste jag här formulera ett demokratiideal, där jag preciserar de demokratiska idéer som jag menar måste finnas konkretiserade i ett demokratiskt samhälle. Min idé om en fungerande demokrati ansluter till idén om demokratin som en process, vilket innebär att det är demokratin form, dess processer, som används för att analysera ett demokratiskt systems värde – inte sociala värden som man kan anse skall komma ur ett demokratiskt system såsom allmän välfärd eller andra goda effekter. När det politiska beslutsfattandet fungerar efter de angivna processerna skall man inte ha någon uppfattning om vad som bör komma ut av systemet som sådant. Detta anknyter till ett resonemang om sk. rena kontra orena rättviseprocedurer formulerade av John Rawls. Den rena rättviseproceduren är sådan som jag har

¹³ Lyttkens 1985, s. 269-70

beskrivit den - (jmf Robert Dahls proceduriella demokrati) Rawls gör jämförelsen med ett lotteri med rättvisa regler: där blir resultatet rättvist oberoende av utfallet. I den rena rättviseprocessen är det möjligt att ha en uppfattning av vad som är rätt utfall oberoende av proceduren.¹⁴ Detta är ett sätt att illustrera den skillnad som finns på synen av demokratins värden: antingen fokuserar man på reglerna för demokratins processer, eller också anser man att det viktiga är utfallet, inte reglerna.

2.3.1 Resultat eller spelregler?

Jag vill argumentera för att om man anser att demokratins ”resultat” – goda lagar osv. är det centrala, och inte spelreglerna, då ställer man inte demokratin som ett värde i sig främst. Istället är man då intresserad av de värden som man anser goda, och dessa kan ju tänkas förekomma i olika politiska system. Diktatoriska system kan uppvisa stor stabilitet exempelvis. Om strävan efter de goda resultaten är tillräckligt stark kan inskränkningar i demokratins spelregler också rättfärdigas. Jag menar att man här måste skilja på två olika sätt att uppfatta demokrati: dels som en process för ett rättvist samhälle, och dels som ett ideal varur det goda samhället skall uppstå. Dessa två synsätt kan svårligen förenas; objektet för analys är olika. Den första uppfattningen rör samhället och demokratin som sådan, det andra rör det goda livet – en diffus tillvaro som skall byggas på goda värden och som möjligen har lättast att utvecklas i en demokrati.

Man kan också föra denna diskussion inom ramen för sk. intrinsikala och instrumentella värden. Intrinsikala värden är de värden som är ”goda i och för sig”; de är goda av inneboende kraft oberoende av sina konsekvenser. De kan kopplas till demokratins substansvärden såsom frihet, jämlikhet och rättvisa. Instrumentella värden däremot relaterar här till demokratins processvärden, exempelvis deltagande, öppenhet och deliberation, och är goda till följd av de konsekvenser de medför. Instrumentella värden bildar medel för att förverkliga demokratins substansvärden.¹⁵ Utan demokratins instrumentella värden finns ingen möjlighet för de goda substansvärdena. Eftersom de instrumentella värdena är en förutsättning för demokratins substansvärden är dessa alltså primära i denna analys.

De demokrativärden som jag förfäktar i denna uppsats: öppenhet, ansvarsutkrävande och inflytande är alla exempel på instrumentella värden, eller processvärden om man så vill. Dock kan det hävdas att inflytande både kan tolkas som ett processvärde och ett substansvärde, men jag ser ingen motsättning i att de demokratiska värdena kan ha element av båda former i sig.

¹⁴ Hermansson 1992, s. 92-93

¹⁵ Badersten (kommande) s. 3-4

2.3.2 Valdemokrati

För att precisera mitt demokratiideal vidare, utöver att endast peka på demokratins processvärden som centrala, så vill jag redovisa hur dessa värden skall komma till stånd. En normativ demokratiteori består normalt av två delar: värden som sätts framför andra värden, och en idé om hur dessa värden skall realiseras.¹⁶ Mina värden har jag redovisat, och jag vill nu argumentera för ett system av valdemokratiskt snitt, och så knyta ihop de två delarna till ett sammanhängande demokratiideal.

Valdemokratin lägger sin vikt vid de demokratiska valen och sätter dessas betydelse främst bland mekanismer. Inom modellen för samtalsdemokratin betonar man samtalet som väg till en god demokrati, och för deltagardemokratin är det ett utbrett medborgardeltagande i det demokratiska arbetet som är av vikt.

Direkt kopplat till valdemokratin står möjligheten för medborgarna att utkräva ansvar av sina valda företrädare. Om vi kan välja dem, måste vi också kunna välja bort dem. Man skiljer inom valdemokratin på ansvarsutkrävande i efterhand, och mandatgivande. Ansvarsutkrävande i efterhand innebär att belöna eller bestraffa de politiska representanterna för vad de åstadkommit under mandatperioden, mandatgivande däremot är framåtblickande, där väljarna skall godkänna ett program för framtiden.¹⁷ En kombination av dessa två representationssyner präglar varje styre.¹⁸ Det finns en uppfattning om att ansvarsutkrävande i efterhand skulle vara en ”väljarskeptisk hållning”. Väljarnas åsikter är inte underbyggda, och de stämmer inte med deras långsiktiga intressen.¹⁹ Jag hävdar att detta är felaktigt; ansvarsutkrävande i efterhand är inte väljarskeptiskt. Det blir förvisso så att väljarna dömer den förda politiken i efterhand, och att initiativet ligger hos politikerna, men det blir ju efter verkligheten som politiken bedöms. I den andra möjligheten med mandatgivande skall väljaren ta ställning till något som på förhand är ovisst, nämligen om det som politikerna lovar att genomföra verkligen blir av. Detta anser jag vara väljarskeptiskt i så måtto att man gör det än svårare för väljaren i sitt val. Politikerna kan förleda sina väljare. Dessa är nu mål för påverkan, påtryckning och övertalning och skall utifrån en mängd löften göra sitt val. Jag vill vända på resonemanget och påstå att ansvarsutkrävande i efterhand är politikerskeptiskt. Väljarna litar inte på sina folkvalda, utan vill först ha faktiska resultat innan de bestämmer sina sympatier.

Mina argument för en valdemokrati är dels av normativ karaktär och dels av empirisk karaktär. Det empiriska argumentet är att fördelen med en valdemokrati framför samtalsdemokrati, och deltagardemokrati är den att mekanismerna för ett sådant system redan existerar, och används i majoriteten av världens demokratier. De två andra demokratimodellerna förutsätter system som inbegriper ett större mått av medborgerlig politisk aktivitet - deltagandet och samtalen måste

¹⁶ Gilljam & Hermansson (red.) 2003, s. 12

¹⁷ *ibid*, s. 17

¹⁸ Lundquist 2001, s. 123

¹⁹ Gilljam & Hermansson (red.) 2003, s. 85

formaliseras. Min uppfattning är att både samtalsdemokratin och deltagardemokratin än så länge enbart är teoretiska modeller för demokrati. Valdemokratin är en realitet, den fokuserar tydligt på politiska strukturer med representation och ansvarsutkrävande, deltagardemokratin och samtalsdemokratin däremot är flytande på dessa punkter, och det saknas formulerade strukturer. De står istället för två olika idéer om en mer vital demokrati, men det är problematiskt att analysera hur systemen skulle se ut eftersom de fokuserar just på värdena av samtal och deltagande snarare än på struktur och processers utformning.

Valdemokratin är effektiv på det sättet att medborgare väljer sina representanter till ett parlament, och då överför sin makt dit. Samhället effektiviseras sålunda och medborgarna kan ägna sig åt arbete och produktion. Det finns ett funktionellt synsätt på politiken inom valdemokratin som en progressiv verksamhet som jag menar är viktig för demokratins fortlevnad. En politisering av samhället, som en deltagardemokrati eller samtalsdemokrati innebär, kan ha förödande effekter såsom omfattande byråkrati och oklara ansvarsfrågor. Ett exempel på detta är när en av statsministerns statssekreterare klagade att nedskärningar inom sjukvården nu tillät en större tjänstemannastab i regeringskansliet.²⁰

Det normativa argumentet består av tanken om valdemokratin med effektivitetsvärdet satt främst, före värdet av delaktighet. Jag anser att det inte finns något absolut värde i delaktighet; en högre delaktighet innebär inte ett rättvisare samhälle per automatik. Hög delaktighet medför vidare en ökad grad av processer, komplexiteten ökar, fler är inblandade i besluten och detta ger större risk för minskad öppenhet och även utrymme för större missbruk av systemet. Fler politiska aktörer skall ta beslut i varje ny situation och mängden av beslutssituationer ökar snabbt.²¹ Varje ny politisk individ skall förhålla sig till var och en av de redan existerande, och eftersom man får anta att deltagardemokratin för sitt eget bästa efterhand värvar fler och fler aktiva medborgare till delaktigheten växer den demokratiska organisationen i storlek. Effektiviteten måste därför också minska i motsvarande grad, hävdar jag.

Jag anser att effektiviteten är ett värde som bör präglade den demokratiska processen, och detta utifrån ett jämlikhetsperspektiv. Alla medborgare skall ha samma möjlighet att göra politisk karriär och kämpa för sina frågor, och då måste processerna för detta vara enkla och ge alla samma chans. Effektiviteten medför också att politiska frågor verkligen tas upp på agendan, och klaras av. Risken att de skall fastna någonstans på vägen i byråkratin minskar, och upplevelsen blir större då av att ordningen mellan medborgare och makthavare är rättvis och tydlig. Detta resonemang har tydliga drag av individualism, men jag ansluter mig till idén om att det inte finns något allmänt bästa, som medborgarna gemensamt

²⁰ ”Kritik mot Göran Perssons växande tjänstemannastab”, Svenska Dagbladet 26 juli 2005

²¹ Detta enligt formeln: $k=i(i-1)/2$, en aritmetisk summa. k representerar beslutssituationer och i deltagare. Om bara en deltagare finns så existerar ingen beslutssituation, vid två deltagare finns en sådan situation, med fem deltagare tio situationer, med tio deltagare femtio situationer osv. För fem deltagare finns följande tio möjliga beslutssituationer: 1-2,1-3,1-4,1-5,2-3,2-4,2-5,3-4,3-5,4-5.

kan komma fram till genom diskussion, eller ”förnuftsresonemang” som Joseph Schumpeter uttrycker det.²² En djupare analys av hur mycket politik som skall finnas i samhället måste gå tillbaka på vad samhället egentligen är för något, och hur det upprätthålls. Tanken om politik som en enskild företeelse, något som existerar i och av sig själv, tror jag är skapad av politiker i deras politikerklass, och den upprätthålls delvis av samhällsvetenskapliga forskare. Samhället fortlever enligt min uppfattning på grund av att medborgarna har arbete och producerar för samhället, att de har fritid och möjlighet att skapa och njuta av kultur. Dessa områden måste självklart organiseras och så skapas politik. Men politik finns inte av sig själv, det är de angivna sakområdena och det faktum att man är deltagare i dessa som gör att man tänker och deltar politiskt. Robert Putnams ”sociala kapital”, som grund för demokratin, skapades inte i partierna utan i organisationer med helt annan verksamhet, ofta inom fritid och hobbies. Sammankomsterna möjliggjorde samtal och diskussion, dock på en medborgerlig nivå, inte en beslutande nivå. Titeln på Putnams bok ”Bowling alone” anspelar på den amerikanske medborgarens allt större ensamhet i tillvaron (bowling spelas inte lika ofta med kamrater utan allt oftare är spelaren ensam, detta är en av Putnams iakttagelser) och denna situation är en fara för demokratin.²³ Jag menar att den politiskt medvetne medborgaren skapas i en social kontext, inte genom ett deltagande i politiska processer. Individens position i samhället utgör den plattform varifrån han eller hon bildar sig politiska uppfattningar.

Sammanfattningsvis anser jag att man bör se på demokratin som en process, med valdemokrati som bästa modell för denna. Processen är utsatt för en konstant påverkan, som försöker störa den demokratiska strukturen. Denna centrala koppling medborgare – representant, och de demokrativärden kopplingen innefattar, är nu hotade av diskurser.

²² Held 1995, s. 205

²³ Se Putnam, Robert. ”Bowling Alone: the collapse and revival of American community” Simon & Schuster 2000.

3 Tillväxtdiskursen

I den flod av information som vi befinner oss i finns det ett par ämnen som tar upp mer tid och plats än andra: de framgångsrika diskurserna. Deras avsändare har lyckats att få dem på plats och tillräckligt många har blivit deltagare i dem för att de skall kunna leva vidare och eventuellt fortsätta att växa. Vilka diskurserna egentligen är kan vi inte vara ense om. Det beror på vilken utgångspunkt man har och vilka intressen man representerar. Detta innebär också att man kan påstå att det finns oändligt många diskurser; i varje sammanslutning av människor diskuteras frågor, och nya samtalsämnen skapas oavbrutet. En framgångsrik diskurs menar jag är av nationell, och ibland också internationell, karaktär. De diskuteras i hela landet, på olika plan. En lokal fråga i en bygemenskap, som säkerligen där upplevs som fullkomligt central, är inte en framgångsrik diskurs. För att illustrera en framgångsrik diskurs och dess genomslagskraft använder jag mig av tillväxtdiskursen som exempel.

Tillväxten som politisk term har slagit igenom på bred front över de politiska samtalen i Sverige: politiker måste idag på något sätt förhålla sig till tillväxten, och tillväxten sätts per automatik som garant för en bättre samhällsutveckling i vårt land. Jag kommer inte i denna uppsats att förhålla mig till tillväxten som sådan – huruvida den leder till ett bättre samhälle eller inte, utan bara använda den som ett exempel för att förtydliga min analys av hur en diskurs påverkar demokratin, och de demokratiska värdena. Till att börja med kan det vara intressant att nämna att just det faktum att det finns många olika definitioner av tillväxt gör att det hela vid en första översyn får ett skimmer av retorik, och just tillväxtens diskursiva roll för politiska strävanden i olika riktningar blir tydlig. Självklart kan man hävda att "tillväxten" helt enkelt innebär en procentuell ökning av ett lands BNP, men termen används på ett utökat sätt i diskursen som någonting som ger fler arbetstillfällen, ökad välfärd, ökad frihet och generell positiv utveckling. Mot detta kan man ställa den ekonomiska utvecklingsterm som talar ett annat språk: "jobless growth" dvs tillväxt utan fler arbetstillfällen. Effektivisering och automatisering talar mot den allmänna nyttan av en ökad tillväxt.

Ett sätt att ringa in en diskurs är att se ifall den förekommer frekvent i dagspressen. Så har varit min metod här. Ifall en diskurs är tillräckligt livskraftig och politiskt intressant så kan det inte utelämnas i tidningarnas nyhetsrapportering, och i synnerhet inte på ledarsidor eller i publicerade debattinlägg. Men om de utelämnades, skulle de då dö ut? Jag menar att det inte är alldeles självklart eftersom de politiska samtalen förs på fler ställen än i dagstidningarna. Media som struktur är mycket mer komplex idag än tidigare; informationskanalernas struktur är lösare sammanhållen. Praktiskt taget vem som helst kan idag, anonymt om man vill, dra mångas intressen till sig på internet med

sk. bloggar (förkortning för weblog) där man fritt publicerar tankar och idéer om vad som helst. Diskurser kan både skapas och underhållas via sådana kanaler. Möjligheten att vara anonym på internet ökar oklarheten ytterligare gällande källkritik, sanningsvärde och reliabilitet i informationsflödet. Komplexiteten tilltar således.

Tillväxttermen kan användas i många olika syften. Jag väljer att benämna det syftet eftersom jag anser att det är så begreppet används: för att underbygga politiska ställningstaganden och åtgärder. Kommunstyrelsens ordförande i Malmö Illmar Reepalu skriver i *Sydsvenskan* den 20 juni 2005: "Det här är en av grundstenarna i det dubbla åtagandet: att vi skall se till att Malmö utvecklas vidare som en tillväxtmotor för regionen. Vilket är en förutsättning för att vi skall lyckas med den andra delen av åtagandet: att fortsätta med välfärdsuppbyggnaden och skapa möjligheter för alla Malmöbor att kunna ha en god levnadsstandard och leva ett tryggt liv."²⁴ Här används tillväxten som något som skall generera mer välfärd, en kraft som skall förverkliga ett politiskt mål. Tillväxten är inte ett mål i sig utan målet är de goda effekter som den för med sig. Tillväxten skall bygga välfärd, något som är helt igenom positivt. Detta skall ske genom fördelning av skattepengar i Malmö kommun, olika sektorer skall få en summa pengar för att "höja kvaliteten".²⁵ Det är inte tal om nedskärningar och kostnadsminskningar eller andra åtgärder för att stärka effektiviseringen.

I inledningen till en debattartikel skriver förre finansministern Kjell-Olof Feldt: "I denna artikel pläderar jag för en mer expansiv finanspolitik, med skattesänkningar inriktade på att främja en ekonomisk tillväxt som ger ökad sysselsättning och sänker arbetslösheten."²⁶ Här talas om ekonomisk tillväxt, vilket implicerar att det också finns andra sorters tillväxt. Dock är budskapet tydligt: med sänkta skatter ökar tillväxten, och arbetslösheten sjunker. Två socialdemokratiska toppolitiker resonerar olika, inte anmärkningsvärt i sak, men de använder tillväxttermen på olika sätt. Till försvar för "den svenska modellen" går näringsminister Thomas Östros och skriver: "Internationella bedömare använder begreppet "Stockholm Consensus" som en beskrivning av hur Sverige och övriga nordiska länder har formerat en policy som lyckas kombinera en omfattande välfärdsmodell med en dynamisk marknadsekonomi och hög tillväxt."²⁷ Här kopplas tillväxten ihop med marknadsekonomi och välfärd. Det är en policy som möjliggjort denna tillväxt, politiskt beslutsfattande ligger bakom utvecklingen. På Göteborgspostens ledarsida den 17 juli skrevs: "Tjänstemarknaden går inte att hålla nationell. Dessutom har vi allt att vinna på en öppen europeisk tjänstemarknad i form av lägre priser, fler jobb och högre tillväxt."²⁸ En utåtblickande, liberal syn på samhället knyts samman med högre tillväxt.

²⁴ "Malmö satsar på tillväxt" Illmar Reepalu, *Sydsvenska Dagbladet* 20 juni 2005

²⁵ *ibid*

²⁶ "Inför skattetak vid fyrtio procent och sänk arbetsgivareavgifterna" Kjell-Olof Feldt, *DN Debatt* 30 juni 2005

²⁷ "Kampanj mot svensk modell" Thomas Östros, *Svenska Dagbladet* 21 juli 2005

²⁸ "Sätt stopp för svältlöner!" Göteborgsposten 17 juli 2005

Dessa artiklar kan alls inte sägas visa tillväxtdiskursens framväxt över tid, och det är heller inte avsikten, men väl med vilken koncentration det skrivs om tillväxt och vilka stora politiska effekter den tillskrivs. Ambitionen här är att visa att tillväxten är en central politisk term och att diskussionerna kring den återfinns på nyckelplatser i svenska nationella media, inte sällan formulerade där av makthavare. Tillväxten är således en kraftfull diskurs. Till yttermera visso är det en diskurs som kan få kännbara politiska konsekvenser för alla medborgare, såsom förändrad skattepolitik och arbetsmarknadspolitik, vilket innebär att flertalet direkt eller indirekt är deltagare i diskursen.

Vad är tillväxttermen laddad med? Finns det en speciell utvecklingsidé i grunden? Jag menar att tillväxttermen är laddad med en liberal ekonomistisk idé om den växande ekonomins goda effekter. Samhället bör ses som en marknad där utbud och efterfrågan är styrkrafter, och där den statliga inblandningen i ekonomin skall hållas tillbaka för bästa resultat. En politik som återfinns till höger på den politiska skalan således. Men kan partierna till vänster vara positiva till ökad tillväxt? (Miljöpartiet vill inte inordna sig i ett höger-vänsterperspektiv men det är heller inte helt positivt till en ökad tillväxt) Ett svar är att socialdemokratin inte har förmått formulera något eget alternativ till tillväxtpolitiken.²⁹ Den har blivit tvungen att delta i tillväxtdiskursen (något som tydligt illustreras av de refererade artiklarna) möjligen mot dess vilja. Intressant i detta sammanhang är att väljarnas gillande eller ogillande av partiernas ekonomiska politik har stor betydelse för deras val av parti.³⁰ Är den omhuldade tillväxtpolitiken en anpassning till en allt mer ekonomistisk valmanskår? Är det ett abstrakt begrepp som *tidsandan* som dirigerar den ekonomiska partipolitiken? Det är i själva verket diskurserna som styr, och i det här fallet har tillväxtdiskursen blivit så kraftfull att den inte går att motsäga. Den är helt dominant. Inom diskursanalysen används hegemonibegreppet: en diskurs dominerar de andra diskurserna, och är således hegemon. I det här fallet kunde det vara fruktbart att göra en sk. hegemonianalys där man studerar en totaliseringsprocess: av skilda tolkningsprinciper utvecklas en och blir universellt gällande.³¹ Av olika diskurser som kan styra den ekonomiska politiken har tillväxtdiskursen intagit hegemonposition och politiken förstås tillsviðare utifrån ett tillväxtperspektiv. En annan diskurs kan komma och ta över hegemonin, och då anpassas politiken skyndsamt till den.

Tillväxtbegreppet har utvecklats över tid, från ekonomisk term för en växande ekonomi, och de åtgärder en sådan sägs kräva – till en term för att beskriva en allmän välfärdsökning inom många sektorer. Detta kan förstås som ett försök från den socialdemokratiska makten att distansera sig ifrån den liberala politiken som tillväxten från början innebar till att diskursivt utvidga begreppet och koppla ihop det med traditionella socialdemokratiska värden som trygghet och rättvisa.

²⁹ Lundquist 2001, s. 204

³⁰ Gilljam & Holmberg 1995, s. 164

³¹ Dyrberg, 2000, s. 322

4 Analys

Öppenheten, ansvarsutkrävandet och inflytandet är de tre demokrativärden som här står i fokus. De är naturligtvis sammankopplade, de är avhängiga av varandra. Mitt valdemokratiska demokratiideal kan påstås inte förespråka något vidare genomgripande medborgerligt inflytande, utan ett system där medborgaren endast i rollen av väljare med ett par års intervall får utöva sin politiska makt. Det är riktigt i så måtto att väljarrollen är den huvudsakliga, men i min demokratisyn är de enkla och klara spelreglerna av särskild vikt för systemets överlevnad. Det är min ståndpunkt att den mest kraftfulla processen i en demokrati är medborgarnas möjlighet att avsätta sina makthavare; detta skiljer demokrati från diktatur och är demokratin kärna som Joseph Schumpeter uttrycker det.³² Detta implicerar att vi måste veta vilka våra makthavare är. Om medborgaren skall delta mer aktivt i politiken, samtala om demokratin i större utsträckning – dvs i samtalsdemokratisk eller deltagardemokratisk modell, och dessa teoretiska processer skall bli en konkret och praktisk del av demokratin måste omfattande förändringar i systemet göras och medborgarrollen/makthavarrollen bli klarare. Vem har ansvar om alla är mer eller mindre delaktiga? Måste man delta? Skall de som väljer att delta få mer makt? Frågorna som uppstår är svåra att besvara utifrån ett rättviseperspektiv, de gör medborgarrollen problematisk. Detta gäller även i en valdemokrati, även om jag anser att rollfördelningen är klarare där och förutsättningarna för en förstärkning av demokratin är bättre. Jag menar att demokratin som system behöver tydliga spelregler för att fortsätta vara demokratisk – där makten enligt reglerna utgår från folket: en medborgare - en röst. Det är i denna slutsats som min analys har sin grund, och det är här som diskurserna blir problematiska.

4.1 Öppenhet

Ett demokratiskt samhälle måste präglas av öppenhet. Det ligger i själva grundbetydelsen av ordet folkmakt att folket har insyn, och översyn, av vad som föregår i det politiska livet; makten är ju deras. Ett slutet system utan insyn kan aldrig vara demokratiskt eftersom medborgarna i en demokrati måste ha möjligheten att utkräva ansvar av sina ledare, och för att göra det måste de också veta vem står bakom vilka beslut, och var idéerna bakom besluten kommer ifrån.

³² Held 1995, s.199

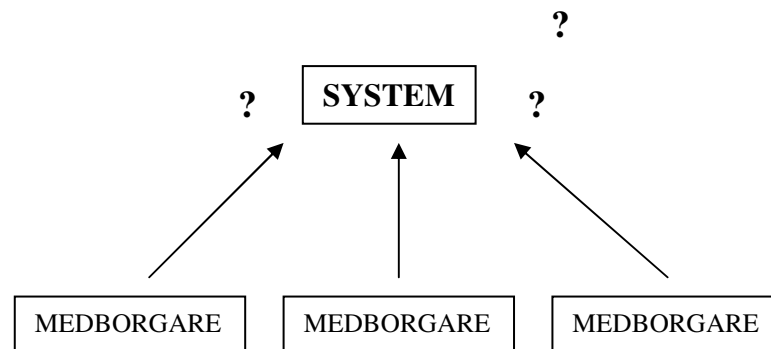
En transparens är således nödvändig i en demokrati; ansvarsutkrävandet förutsätter en öppenhet. Öppenhet är i själva verket nödvändig för att alla processvärden skall tillgodoses.³³

4.1.1 Öppenhet och diskurs

Problemet med en diskursiv påverkan på det demokratiska systemet med avseende på öppenheten är sådan att medborgarna tenderar att fokusera på diskursen i sig – det språk den innehåller, och förlorar den uppfattning av det politiska systemet i sin helhet som de behöver för att vara aktörer i en demokrati. Det är alltså inte systemet i sig som är för komplext att överblicka, från väljarhåll i en valdemokrati, utan det är diskursens innehåll, de språkliga uttrycken, som av sin sammansättning gör att det är svårt att relatera den till det politiska systemets struktur och processer. -Vad är tillväxt egentligen? Vilka politiska beslut måste fattas för att tillväxten skall öka? I tillväxtdiskursen framträder problematiken på så vis att tillväxten presenteras som ett mål i sig, inte som ett medel för att uppnå ett bättre samhälle. Det goda samhället definieras istället omvänt som ett samhälle där tillväxten ökar varje år. Därav kan politiker, oavsett färg, använda tillväxttermen för att genomdriva sina politiska agendor. Om medborgaren ser ökad tillväxt som ett mål i sig, kan hon också acceptera skilda politiska åtgärder för att målet skall uppnås. Fokus flyttas från politik till diskurs.

I ett samhälle där diskurserna tar stort utrymme blir det svårare för medborgaren att skaffa sig en överblick av och en förtrogenhet med det politiska systemet.

Fig. 2

³³ Lundquist 2001, s.138

Resultatet blir ett demokratiskt underskott med medborgare som deltagare i diskurser i vilka de inte har någon makt, och ett steg bort ifrån den väljarroll som för att bli legitim bör kräva politisk insikt av medborgarna. Denna politiska insikt är detsamma som Robert Dahls kriterium för en proceduriell demokrati men han benämner det ”upplyst förståelse”.³⁴ Diskurserna motverkar denna insikt med en förenklad bild av verkligheten som vädjar till mottagarens känslor, och påverkar genom känslomässig övertygelse väljaren i sitt val. Forskaren Zygmunt Bauman fångar problemet på ett annat sätt: liberalismen är ett ”inga alternativ”-credo.³⁵ Jag tolkar detta diskursanalytiskt som ett effektivt språkbruk, ett tydligt språkligt uttryck formar direkt en tanke om att det inte finns några alternativ till en speciell utveckling. Zygmunt Bauman pekar ut liberalismen som den ideologi som allt snabbare monterar ned välfärdssamhället och bidrar till en försvagning av det demokratiska systemet. Jag menar att ”inga alternativ”-credot är precis en sådan effekt av kraftfulla liberala diskurser, som fått medborgarna att tro att det inte finns några andra sätt att hantera en ekonomi och ett samhälle på än på ett marknadsanpassat sätt. Tillväxtdiskursen är ett exempel på en sådan utveckling. Dock menar jag att detta sätt att framställa sin politik som den enda gångbara gäller för alla ideologier, det måste vara deras utgångspunkt. Konsekvenserna blir kännbara i en valdemokrati där det enkelt går att ändra sina politiska sympatier vid val. En tro på att det inte finns några alternativ kan få stora utslag i val. Ändå hävdar jag att valdemokratin är den bästa formen för ett demokratiskt system. Den formalisering som finns, med allmänna val, gör demokratin mer legitim eftersom fler kan delta på ett enkelt sätt, till skillnad från samtalsdemokrati och deltagardemokrati där det ställs större krav på medborgarna, i form av tid och energi och där fler riskeras att ställas och ställa sig utanför systemet. Den enkla formen med val gör att samtidigt som det är lätt att tro på ett ”inga alternativ”-credo, är det lika enkelt att bryta med det och rösta på ett annat parti. Valen blir slagkraftiga. Ett svenskt exempel på detta är när partiet Ny demokrati i ett första val 1991 fick 6,7% av rösterna och i nästa val 1994 endast fick 1,2%. Väljarna återgick 1994 till de partier de röstat på tidigare, i huvudsak till socialdemokraterna, moderaterna och till soffan.³⁶

Ett motargument till påståendet om att diskurserna är negativa för demokratin är att de i själva verket är en tilltagande effekt av den moderna demokratin, en anpassning till ett snabbare och mer pluralistiskt samhälle, och att medborgarna i rollen som diskursiva deltagare utövar den politiska roll de har. I de politiska valen manifesteras de diskurser som har varit de kraftfullaste under mandatperioden, och väljarna visar sina sympatier genom att rösta. Således har medborgarna precis den roll som de bör ha. I grunden handlar detta om vilken roll man tillskriver medborgaren. Jag anser att medborgaren inte bara skall vara en passiv demokratisk kraft, utan istället har kravet på sig att vara aktiv och bilda sig en självständig politisk uppfattning. För att kunna göra detta krävs en överblick av

³⁴ Dahl 2005, s. 345

³⁵ Lundquist 2001, s. 214

³⁶ Gilljam & Holmberg 1995, s. 192

det politiska systemet som fås genom öppenhet, men denna försvåras av diskursernas dimridåer. I en valdemokrati är möjligheten för upprätthållande av diskurser mindre än i andra demokratimodeller: medborgarna är inte deltagare i politiken, och kan således heller inte bidra till att diskurser manifesteras i politiken i någon större omfattning.

4.1.2 Samhällskontrakt och maktfördelning

För att åskådliggöra min argumentation för det öppna och tydliga politiska systemet vill jag diskutera den viktiga relationen mellan medborgare och system, samt systemet i sig något grundligare. Jag väljer att göra detta genom att förankra analysen historiskt i Thomas Hobbes tankar om samhällskontraktet och baron de Montesquieus tankar om maktfördelning i staten. Dessa två politiska filosofer analyserar det politiska systemet på ett klarsynt sätt – de behandlar de problem jag själv intresserat mig för och därför vill jag använda deras teorier här. Dock skall jag inte försöka förena Hobbes och Montesquieus teorier, utan använda dem på de två relationerna nämnda ovan. Jag ansluter mig i delar till deras föreställningar som anknyter till den situation jag beskrivit hittills med diskursiv påverkan på demokratin, i synnerhet öppenheten.

Till att börja med vill jag använda Hobbes teori om samhällskontraktet för att analysera förhållandet mellan medborgare och styre. Hobbes naturtillstånd är en värld präglad av människans hänsynslöshet, en allas kamp mot alla. I detta obehagliga tillstånd uppstår idén bland människorna om ett samhällskontrakt som instiftas av medborgarna tillsammans, där de överlämnar makten till en sk. suverän. Denne suverän kan vara en person, eller många. Huvudsaken är att makten är koncentrerad till suveränen och att denne är den ende som får utöva tvång och våld - ett våldsmonopol skapas. Medborgarna får på köpet av sin absoluta frihet trygghet och fred i staten. Hobbes högsta mål var att undvika att stater hamnade i inbördeskrig, och att främja freden.³⁷ Det finns bara två poler i Hobbes politiska värld – medborgare, och suveränen. Ordningen dem emellan är tydlig: Suveränen har all makt, men han är tillsatt av medborgarna: de har med fri vilja ingått kontraktet. Det centrala för min analys i denna teori är att medborgarna vet precis vem som styr staten. Det är ett öppet och enkelt samhälle. Detta gör att medborgaren har översikt över systemet och själv har förutsättningarna att fatta egna beslut. Det finns liten eller ingen diskursiv påverkan på medborgaren som spolierar dennes chanser att uppfatta sitt samhälle och styre på ett korrekt sätt. Öppenheten är således en frånvaro av diskurser, och den tydliga strukturen i Hobbes samhälle är ett föredöme.

Montesquieus maktfördelninglära är den andra principen jag vill förankra denna analys i. Den behandlar systemet i sig, och representerar ett sätt att förhindra maktfullkomlighet. Statsstyret skall delas upp i tre delar: den lagstiftande, den verkställande och den dömande delen. Politisk frihet är det värde

³⁷ Nordin 1999, s. 73ff

som Montesquieu anför som det som skall gälla uppdelningen och dess organisation. Det är ett negativt frihetsbegrepp, som skall skydda från andras godtyckliga makt.³⁸ Den huvudsakliga slutsatsen för min analys av Montesquieus teori är att en maktindelning försvårar för diskurserna att påverka – medborgarna är underkastade tre maktcentra som inbördes kontrollerar varandra. En diskurs får inte lika lätt ett inflytande på politiken, även om medborgarna blir deltagare i den. Så kan öppenheten bevaras även i ett modernt samhälle. Det blir svårare för diskursernas avsändare att övertyga alla delar av samhället och diskursernas makt minskar.

Jag menar att man skall se min argumentation här som en utveckling genom Hobbes mot Montesquieu – från den absoluta makten hos suveränen till en tydlig maktindelning, men där makten ändå hålls hos de styrande, given av medborgarna i allmänna val. Den farliga situationen uppstår när makt hamnar hos sammanslutningar som demokratin inte kan kontrollera. Då faller även öppenheten, eftersom medborgarna inte har någon överblick över de positioner där makten utövas, och ej heller kan styra dem. Så är fallet med diskurserna och diskursernas avsändare.

Den öppenhet jag diskuterar här är en organisatorisk öppenhet, där makten och dess organ, systemet, är tydliga och lätta att redogöra för. Öppenheten som begrepp innehåller också demokratiska rättigheter som yttrandefrihet, tryckfrihet och offentlighetsprinciper, men jag anser att systemets öppenhet är en förutsättning för dessa friheter. I ett slutet system, där makten utövas utan medborgarnas insyn, kommer dessa friheter vara svåra att upprätthålla, om de ens kan existera. Makt kan här definieras som ”Den som har makt har förmåga att prägla utformningen av samhället efter sina intentioner.”³⁹

4.2 Ansvarsutkrävande

Ansvarsutkrävande är en viktig mekanism i teorier om den representativa demokratin.⁴⁰ Som tidigare redogjorts för är ansvarsutkrävande ett centralt värde inom valdemokratin, där ansvarsutkrävande i efterhand är en av två möjliga metoder att styra politiken, mandatgivande den andra. Här läggs fokus på ansvarsutkrävande i efterhand. Problemet med diskursiv påverkan på demokratin och ansvarsutkrävande rör sig kring information, och bristen på sådan. Om medborgarna inte är välinformerade om vem som har ansvar för vad – på vilken politisk nivå som de aktuella besluten tas exempelvis, eller hur de politiska resultaten faktiskt ser ut finns risken att de röstar bort ”fel” politiker.⁴¹ Om

³⁸ Malnes & Midgaard 1994, s. 138ff

³⁹ Lundquist 1992, s. 11

⁴⁰ Gilljam & Hermansson (red.) 2003, s. 102

⁴¹ *ibid*, s. 91-92

medborgarna inte vet vem som har ansvaret, och vem de skall utkräva det av, så innebär detta en allvarlig kris för det politiska systemet, där jag menar att det finns verklig grund för att varna för demokratins eventuella kollaps. Politisk cynism och apati kan bli konsekvenserna av oklara ansvarsfrågor.⁴² Min uppfattning är att i förlängningen resulterar denna cynism och apati i ett större avstånd mellan medborgare och makthavare, och ett då förmodat lägre valdeltagande är ett mycket allvarligt hot mot en valdemokratis legitimitet. Ett närliggande exempel på politisk cynism är tsunami-katastrofens efterspel där det skapades en verkligt kraftfull diskurs, som jag menar hetsade mot politiker och myndighetschefer i alla led. Ansvarsfrågan var oklar och diskursen gjorde den än mer oklar, den folkliga ilskan drev diskursen vidare. Hjälten i dramat blev till slut en chef på ett resebolag, talande nog en icke-politiker. Om ansvarsfrågan hade varit klar redan från början hade ilskan förmodligen inte blivit lika stor. Här tydliggörs också den direkta kopplingen till öppenheten. Vid nästa riksdagsval kommer sannolikt ansvar att utkrävas, eftersom inget ansvar tagits av någon.

4.2.1 Ansvarsutkrävande och diskurs

Diskurserna försvårar medborgarnas politiska ansvarsutkrävande. Detta är tydligt i exemplet ovan, där diskursen drev på folks ilska så att det skakade om hela det politiska livet i Sverige, men den kunde inte rikta in sig på en korrekt punkt i systemet. Ilskan var inte koordinerad för detta. Diskursens innehåll var inte politiskt utan känslomässigt. Jag menar att den folkliga reaktionen, underbyggd av diskursen, inte var odelat negativ trots att den inte var fokuserad; den innebar ett uppvaknande i de politiska leden.

Terrorismdiskursen som kan få medborgarna att känna rädsla och kritisera de styrande för att inte kunna skydda dem mot terrorism, är en annan kraftfull diskurs som kan få negativa konsekvenser för de demokratiska processerna. Diskursen kan få medborgarna att utkräva ansvar av ”fel” makthavare och på så sätt begå misstag. Jag anser att det finns ett mål för diskurserna och det är att påverka medborgarna i deras politiska sympatier, och följaktligen också i deras ansvarsutkrävande. (se fig. 1) Mitt exempel med tillväxtdiskursen följer samma modell, men där är det politikerna som fångas i diskursen och drivs med, de tar marknadsanpassade politiska beslut och sedan får medborgarna acceptera konsekvenserna. I detta fall kan inte medborgarna utkräva ansvar av avsändarna som är lobbyister, tankesmedjor och näringslivsorganisationer – utan deras reaktioner måste riktas mot politikerna, och misstag kan uppstå. Här bör man diskutera ansvarsfrågor: om inte politikerna är ansvariga för den förda politiken, vem är det då? Jag anser att likafullt som politikerna är ansvariga för politiken så är de deltagare i en diskurs och påverkas av denna. Problemet ligger alltså bortom relationen medborgare – politiker. Diskurserna styr oss alla och således också politiken, och vi måste arbeta mot deras massiva inflytande.

⁴² ibid, s. 101

Diskurserna verkar, hävdar jag, på två sätt: dels via medborgarna som bildar opinion och påverkar politikerna i sin tur, dels direkt mot politikerna som fattar beslut i en ny riktning om de påverkas. Naturligtvis finns det en mängd sätt att nyansera denna förenklade bild av påverkan, men som demokratiproblem är situationen densamma. Ansvarsutkrävandet försvåras av diskursernas adaptiva förmåga och makt att få medborgare att ändra uppfattning, att få dem att ryckas med. I en valdemokrati kan dock ansvarsutkrävandet inte helt sättas ur spel. De allmänna valen bildar kontrollstationer i jämna intervaller där väljarna kan rösta bort ansvariga politiker, förutsatt att de har den korrekta informationen.

En ytterligare konsekvens av den politiska cynismen och apatin som uppkommer av oklara ansvarsfrågor, utöver ett lägre valdeltagande, menar jag är ett sjunkande politiskt förtroende. För ett par decennier sedan uttryckte i regel en majoritet av medborgarna i demokratier ett förtroende för sina folkvalda, nu är det en klar majoritet som inte gör det. Två förklaringar anges till detta: dels är politikerna nu mer bevakade i media, och de och deras leverne exponeras i högre utsträckning, dels är de demokratiska medborgarna idag mer kritiska och mindre auktoritetsbundna. Dock är de mest kritiska de mest politiskt utanförstående.⁴³ Kan vi formulera den ökade granskningen av politikerna i diskursiva termer? Jag anser att även här drivs en marknadsanpassad, liberal diskurs om politiken i dess helhet som någonting resurskrävande och ineffektivt. Det finns en vilja att påverka medborgarna till att ta avstånd från politiker, och anse det politiska systemet som dyrt och byråkratiskt. För att göra detta produceras det material, språk, som syftar till att driva diskursen framåt och få den att växa. Diskursanalytiskt innebär detta att språket som konstrueras i diskurserna sedan skapar den sociala verkligheten när det konsumeras.⁴⁴ Detta har som ovan visats givit god effekt, det politiska förtroendet har sjunkit. Den kritiske medborgaren som är mindre auktoritetsbunden menar jag har sin förklaring i den moderna individualistiska människan som beskrevs i kapitel 2.2.

För att konkretisera denna liberala diskurs vill jag hänvisa till Rune Premfors teori om den sk. ”tunna demokratin”. I denna demokratimodell har de idéer som den liberala diskursen är laddad med fått genomslag och manifesterats i det politiska systemet. Statens huvuduppgift är att skydda medborgarna från andra medborgare, något vi känner igen från Thomas Hobbes syn på statens roll. Den enskilda människan står i centrum, och en fri marknadsekonomi är en betydande del av samhället. Staten skall begränsas, men däremot måste en obunden frihet råda i det civila samhället.⁴⁵ Jag menar att tillväxtdiskursen är en del av den stora liberala diskursen, som vill få oss att förstå politiken utifrån detta individualistiska perspektiv. Den tunna demokratin fungerar väl ihop med ett representativt politiskt system, en valdemokrati, där inte alla medborgare samtidigt är en del av det politiska arbetet. Det accepteras att inte alla medborgare kan (de har inte nog med kompetens) eller vill vara delaktiga. Politikerna skall styra i fred mellan de

⁴³ Hadenius 2001, s. 147

⁴⁴ Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 15

⁴⁵ Premfors 2000, s.24-25

allmänna valen, och de skall verka för den stora helhetens intresse.⁴⁶ Detta är ett resonemang jag återkommer till i nästa kapitel om inflytande som demokratiskt värde. Jag anser att kopplingen mellan den tunna demokratimodellen och en valdemokrati är hållbar, men inslaget av marknadens, i form av diskursers, inflytande på politiken analyseras inte. Detta är av avgörande betydelse för möjligheten att utkräva ansvar i en ”tunn demokrati”, eftersom den förutsätter ett representativt system. Följden blir att en diskursiv påverkan kan ses som ett demokratiskt uttryck i ett marknadsanpassat samhälle där olika former för påverkan accepteras. Har man kapital att skapa en diskurs och med den påverka politiken bör det inte uppfattas som någonting odemokratiskt, det kan snarare anföras som en demokratisk rättighet, och bör således uppmuntras. Så kan en förespråkare för en tunn demokratimodell argumentera kring diskursiv påverkan, och dra slutsatsen att diskurser inte påverkar det demokratiska systemet negativt. Dock menar jag att problemet med ansvarsutkrävande och diskursiv påverkan kvarstår, eftersom vi då godtar en position utanför det politiska systemet varifrån makt kan utövas.

4.2.2 Informationsbrist

Att påstå att det råder informationsbrist i vårt samhälle låter motsägelsefullt, men jag uppfattar situationen som sådan att en frånvaro av för demokratin oundgänglig information är uppenbar. Denna informationsbrist menar jag är orsakad av diskurser som innehåller fabricerad information som är avsedd att få oss att ändra eller förstärka en tidigare uppfattning. Den information som jag efterfrågar här är information som skall ge medborgarna kunskap, som är en förutsättning för ett maktbegrepp, här ”kunskapsmakt”. Kunskap hos medborgarna om samhällssystemets struktur, demokratiska rättigheter och friheter bör eftersträvas. Kunskap är en förutsättning för demokrati.⁴⁷ Jag menar att diskurserna förhindrar denna information att spridas till medborgarna. Istället tar diskursernas innehåll utrymme och försöker få oss att förstå vårt samhälle med deras olika perspektiv. Naturligtvis kan man diskutera om det finns objektiv kunskap, en epistemologisk fråga, eller om vi alla har förförståelser som präglar all bearbetning av den information vi tar till oss. Man måste här skilja på olika sorters information: Det finns den passiva informationen om vårt politiska system och dess funktion – helt enkelt våra lagar och grundlagar. Genom skolgång och utbildning skall medborgarna ta del av denna, och bilda sig en uppfattning om sitt samhälle. I diskurserna framkommer en annan information, sann eller inte, men den har ett påverkanssyfte och också en avsändare. Att bara bilda sin kunskap utifrån information från diskurser, såsom ekonomisk kunskap av tillväxtdiskursen och kunskaper om rättigheter från det som drivs i exempelvis terrorismdiskursen gynnar de avsändare som har för avsikt att påverka oss, vi blir deltagare i deras

⁴⁶ Premfors 2000, s. 26-27

⁴⁷ *ibid*, s. 41

diskurser. Om medborgarna förlorar sitt kritiska tänkande och sitt eget självständiga kunskapsinhämtande, så hamnar samhället i en negativ utveckling, där medborgarna i allt mindre utsträckning är demokratiskt medvetna. Jag menar att det är förödande för demokratin med apatiska medborgare som deltar okritiskt i diskurser och sedan inte förmår vara kritiska mot sina folkvalda och utkräva ansvar, alternativt att de utkräver ansvar av icke-ansvariga politiker. Det största hindret för en förstärkt demokrati är fördelningen av kunskap och kunskapsmakt i samhället.⁴⁸ Ansvaret ligger dock inte endast hos medborgarna, politikernas roll i detta analyseras i nästa kapitel om inflytande.

4.3 Inflytande

”Influence can be used to gain more influence.” – så skriver Robert Dahl, och menar att människors användande av inflytande för att skaffa sig mer inflytande är en av de mest grundläggande processerna i mänsklighetens historia. En aktör eller en grupp av aktörer använder sina överlägsna resurser och politiska färdigheter för att öka sitt inflytande, och med ökat inflytande så kommer mer resurser som möjliggör mer inflytande osv.⁴⁹ Det är alltså en pågående process, och det är som en sådan process jag skulle vilja karaktärisera den diskursiva påverkan på demokratin. Den har ingen början och inget slut så länge demokratin är styrelseskicket – dock menar jag att diskursernas inflytande kan begränsas. En diskursiv påverkan har alltid pågått i någon form, men med olika hegemoniskurser som styrt för ögonblicket.

Jag vill avgränsa min analys av inflytande som hotat värde till diskussionen om politikernas roll i ett demokratiskt system. Det finns ingen enighet bland forskare om hur termen inflytande skall definieras. Det är ett maktbegrepp bland många, på engelska exempelvis: ”control, power, influence, authority, persuasion, might, force och coercion.” Jag ansluter mig till Robert Dahls metod att använda dem alla som ”influence terms”.⁵⁰ Här blir användningen den att inflytandet menas som möjlighet att påverka politiken, för politikerna den beslutsfattande rollen. De har inflytande så till vida att de fattar de politiska besluten och verkställer dem.

Politikerna får i en valdemokrati av väljarna förtroende att sköta politiken, dvs utöva inflytande på samhällsutvecklingen. I en valdemokrati utövar medborgarna sitt inflytande punktvis i allmänna val, där representanterna sedan får makten och inflytandet över den förda politiken under mandatperioden. Mellan valen har medborgarna litet eller inget politiskt inflytande. Alltså kan man analysera den

⁴⁸ ibid, s. 43

⁴⁹ Dahl 1991, s. 37

⁵⁰ ibid, s. 12

diskursiva påverkan med avseende på inflytande genom att studera politikerns roll som makthavare, utifrån relationen till medborgarna.

Jag kommer att föra denna diskussion inom ramen för mandatfrågan för politiska representanter. Diskussionen om politikerns bundna eller obundna mandat är ändlös, och kan summeras följande: Skall en representant göra vad hans eller hennes väljare vill, eller vad han eller hon själv anser bäst?⁵¹

4.3.1 Inflytande och diskurs

Hur påverkar diskurserna politikerns inflytande? Jag menar att politikerna blir deltagare i diskurserna, och får nya eller förstärker redan existerande uppfattningar. De kan påverkas både i privatlivet, som medborgare, och i sina yrkesroller som politiker. Om de sedan agerar på ett bundet, obundet eller ett partimandat i sin politikerroll har också betydelse.

Diskurserna kan påverka politiker på bundet mandat genom de medborgares åsikter han eller hon representerar, och politiker på obundna mandat genom att närma sig dem direkt, utan omvägar. Politiker på partimandat påverkas via partiloyaliteten, då partiet blivit deltagare i en diskurs. Jag kommer att fokusera på bundet respektive obundet mandat. Partimandatet är konstruerat kring politikern och dennes relation till partiet, och jag anser att en alltför stor del av utrymmet måste ägnas åt att reda ut vad ett parti egentligen är, och på vilken politisk nivå man menar att relationen mellan parti och politiker är som starkast. Detta kan också skilja sig åt mellan olika politiker. Jag menar vidare att ett partis politik beslutas av dess medlemmar på kongresser, som där tillsammans skapar ett partiprogram. Även partier består av individer som deltar i diskurser.

Det obundna mandatet bygger på en uppfattning om att politik handlar om att fatta de rätta besluten, för det allmännas bästa. Det handlar inte om att fatta beslut utifrån sina väljares speciella önskemål.⁵² Politikern är alltså ensam om att uppfatta vad det allmännas bästa är. I detta fall menar jag att en diskurs kan påverka kraftfullt, eller mycket lite. Om diskursen är hegemon, så att den dominerar, då kan diskursens innehåll framstå som det allmännas bästa – ett inget-alternativcredo; politikern blir deltagare i diskursen och använder sitt inflytande till att styra politiken i diskursens riktning. Ensam i sin roll kan det vara svårt att stå emot diskursernas innehåll, som omfattats av flertalet. Men om politikern är så självständig att han eller hon inte låter sig påverkas av opinionerna, och fortsätter att utgå från sina ideal i sin politik, då minimeras diskursens påverkan. Politiker med obundna mandat måste vara starka i sin övertygelse för att inte falla till föga för en kraftfull diskurs.

Det bundna mandatet innebär att politikern i sin roll har väljarintresset som ledstjärna, han handlar på väljarnas uppdrag.⁵³ Här leds frågan tillbaka till

⁵¹ Pitkin 1989, s. 142

⁵² Sjölin 2005, s. 34-35

⁵³ *ibid.*, s. 40-41

diskursernas natur. Är det svårare att påverka flera? Blir det en snöbollseffekt när diskursen börjar vinna mark? Jag anser att det inte går att ge ett svar för alla diskurser, de är anpassade för att påverka olika aktörer, på olika nivåer. Dock anser jag att en snöbollseffekt förekommer, önskad av diskursens avsändare. En politiker med bundet mandat måste lyssna på sina väljare, och följa deras önsknings. Om väljarna är deltagare i en diskurs, och de vill se en politik i linje med diskursens innehåll så måste politikerna använda sitt inflytande för att åstadkomma detta. Så kan en diskurs få genomslag i ett politiskt system med bundna mandat. Politikern utgör här, som är fallet med obundna mandat, ingen kontrollstation för den politik som skall föras. Jag menar att den politiker med bundet mandat som vägrar följa väljarintresset kommer att få sitt ansvar utkrävt och röstas bort. Således är han eller hon chanslös mot en kraftfull diskurs. Dock anser jag att modellen med bundet mandat inte tar upp aspekten av politikerns kommunikation gentemot sina väljare. Politikern måste också kunna påverka sina väljare i någon mån, övertyga oss väljare om det rätta i att ta vissa beslut osv. – vi tror honom eller henne, och politikern har vårt fortsatta förtroende. En rollkonflikt för politikern kan dock uppstå eftersom det kan vara oklart vad väljarintresset egentligen är.⁵⁴ Hur skall han eller hon agera om det är svårtolkat vad väljarna vill? Detta är inget problem inom ramen för min diskursanalys, jag hävdar att det alltid finns en hegemonisk diskurs som styr opinionen, och som politikerna påverkas av.

Hur bör politikerna agera i sin konfrontation med diskurserna? Hur skall de hantera det inflytande de har fått sig tilldelat? Till att börja med vill jag påstå att politikerna besitter inflytande så att de kan, om de är medvetna, avskärma sig från diskurserna. De bör inte följa tidsandan och anpassa sin politik till den. De skall föra sin egen politik och sedan stå till svars för resultaten i allmänna val. Det kommer alltid att finnas påverkan på politiker och de måste lära sig att hantera den – även om det är min uppfattning att den blir allt mer subtil. Vidare hävdar jag att det inte bara är traditionella lobbygrupper som uppvaktar politiker. De diskursiva avsändarna försöker att framstå som oberoende och objektiva, men ändå presentera förslag som innehåller de idéer som diskurserna är laddade med. Således är ett obundet mandat, men fortfarande kommunicerande, önskvärt med goda politiker som i någon mån kan stå fria från diskursiv påverkan. Problemet kan dock förvärras med enskilda obundna politiker som själva blir deltagare i en diskurs, och använder sitt inflytande i diskursens syften. Här synliggörs ett problem: Är det lättare att påverka många medborgare än en enskild politiker? Jag menar att man inte kan dra några generella slutsatser om detta - massan kontra individen, men samhället bör sträva efter att ha goda politiker i parlament och regering som kan utöva sitt inflytande med reflektion och eftertanke, utan styrning. Jag menar att diskurserna försöker få både medborgare och politiker att inte själva försöka bilda sig en individuell uppfattning i frågor, utan i praktiken få dem att avsäga sig kontrollen över sitt inflytande, och bli deltagare i diskurserna.

⁵⁴ ibid, s.44

Jag anser inte att politikernas och medborgarnas inflytande minskar av diskursiv påverkan, men att det kontrolleras av diskurser om de blir deltagare i en sådan. Således utvecklas maktpositioner, där ett reellt politiskt inflytande existerar, som står utanför demokratisk kontroll, och därför bör diskursiv påverkan uppfattas som ett demokratiproblem.

4.3.2 Nätverkssamhället

Jag menar att ett samhälles utformning har betydelse för hur inflytande kan utövas. Vägar för inflytande avgörs av hur människor är organiserade i samhället. Jag har tidigare redogjort för hur viktigt för demokratin jag anser att det är med ett tydligt förhållande mellan medborgare och politiker. Valdemokratin är den modell som på det bästa sättet kan upprätthålla denna tydlighet. Jag ser på valdemokratin som en modell för hur inflytande skall organiseras, och för hur inflytandets vägar skall se ut.

En förklaring som jag vill lägga fram rörande diskursernas inflytande på politiken är strukturen hos det nätverkssamhälle som jag anser idag är en realitet. Dock är nätverk ingen modern företeelse, de har alltid funnits, men i det nätverkssamhälle som vi nu upplever betonas nätverkens internationalisering, och institutionernas marginalisering.⁵⁵ Detta uppfattar jag som ett ökat diskursivt inflytande i samhället; dels som att det funnits, och finns, diskurser vars mål har varit att öka internationaliseringen – av olika skäl, dels som att det nu finns ökade möjligheter för diskurser att utöva inflytande, när institutionerna blivit allt mer marginaliserade. Jag anser att informella nätverk och diskurser passar utmärkt bra ihop, nätverken blir en plattform för subtil påverkan, för diskursernas vitalitet. Om man accepterar uppfattningen att politiska nätverk, sk. policynätverk, är system där individer möts och kommer överens i politiska frågor, med liten insyn och utan formella regler, då bör man också acceptera möjligheten att dessa nätverk är en essentiell hemvist för diskurser. Således är det också ett demokratiskt problem att de diskurser som påverkar politiken genom att få politiker att bli diskursiva deltagare verkar i miljöer där det finns liten demokratisk kontroll.

Medborgarens roll i ett nätverkssamhälle menar jag är svår att redogöra för. Han eller hon kan ingå i en mängd nätverk: sociala, ekonomiska och politiska sådana, och i dessa ha olika roller och uppgifter. I ett system med icke reglerad kontroll över fördelning av inflytande, som ett nätverkssamhälle, kommer medborgaren själv att få ett ansvar att tillskansa sig inflytande. En väg för detta kan vara att bli deltagare i en diskurs och känna sig delaktig i den. Diskursen ger en politisk identitet, en modell för politiska sympatier.

⁵⁵ Lundquist 2001, s. 55

5 Slutsatser

Det är min förhoppning att jag här har lyckats med att presentera och utreda några av de demokratiproblem som uppstår i mötet mellan demokrati och diskurs. En förutsättning för att man skall kunna acceptera min argumentation är att man delar min uppfattning om diskursernas faktiska existens, och synen på språket som en skapande kraft. Vad gäller demokratimodeller och demokratiideal är det svårt att dra skarpa gränser mellan de tre modeller jag diskuterat, de flyter in i varandra – och alla har de goda egenskaper. En valdemokrati utan inslag av deltagande är svår att tänka sig, ett deltagande som inte nödvändigtvis måste vara av beslutande karaktär. Definitionsproblematiken är uppenbar: vad menas med deltagande? Kan man tänka sig deltagande utan samtal?

Av min analys kan man förstå att jag förespråkar en meritokrati, ett slags mildare expertstyre. Jag ser inte något problem med att kombinera meritokrati och demokrati. Grundkravet måste dock vara att alla medborgare har samma rättigheter att ställa upp i politiska val. Vem som sedan blir vald är det medborgarna som avgör i den demokratiska processen. Det finns en lockelse i att ansluta sig till Joseph Schumpeters cyniska bild av samhället där folkviljan påstås vara konstgjord, och där medborgarna är ytterst mottagliga för ”utomrationella” krafter. Dessutom är de endast aktiva inom konsumtion och privatliv, men inte i det politiska livet.⁵⁶ Denna uppfattning går hand i hand med tanken om diskursernas makt och medborgarna som mål för subtil påverkan. Men jag värjer mig för Schumpeters cynism, jag tror att individerna tillsammans är kapabla att skapa en demokrati och upprätthålla de demokratiska värdena. Ett samhälle där den representativa demokratins idé med en grupp professionella politiker som fattar de centrala besluten är konkretiserad. I själva verket kan vårt moderna folkstyre beskrivas som ett slags expertstyre.⁵⁷ Min slutsats är dock att detta moderna folkstyre befinner sig i en negativ utveckling, makten sipprar ut åt olika håll och nätverkssamhället gör det svårt att kontrollera detta.

Diskurserna utgör ett hot, men deras inflytande kan lättare tyglas i ett system där makten utövas från positioner som står under demokratisk kontroll. Öppenheten är central för att den demokratiska kontrollen, i en valdemokrati ansvarsutkrävandet, skall fungera. Politikernas ansvar är mycket stort: de skall hålla sig fria från diskursiv påverkan, och agera självständigt. Om de missköter sig får det stora konsekvenser, i synnerhet i en valdemokratisk modell där det medborgerliga deltagandet är begränsat. Därför bör de mest talangfulla styra. En

⁵⁶ Held 1987, s. 215

⁵⁷ Hermansson 1992, s. 77

fortsatt analys kunde gå djupare i politikernas roll, vem är bäst lämpad att regera – vilka kunskaper och egenskaper krävs?

Jag anser att den individualism som nu präglar samhällsutvecklingen underlättar för diskurserna att påverka. Med en ökad individualism kommer också en ökad relativism, värdegemenskapen är borta (jmf Lyttkens). En ökad värderelativism är inte bara en positiv frihet (där ingen kan påstås ha fel), den har också negativa effekter. I ett samhälle där man sätter respekten för individens åsikter allt högre, kan man då fortsätta ifrågasätta och kritisera? Individens nyvunna frihet utnyttjas av diskurser; ett sökande efter en identitet, ett uttryck för sin individualitet, kan konkretiseras med ett deltagande i en diskurs. Då blir diskursens åsikter individens åsikter, och därmed respekterade och okränkbara.

5.1 Konstruktiv vision

Hur kan samhället neutralisera diskursernas påverkan? Det politiska tänkandet måste separeras från marknadsintressen och fokus kan åter hamna på demokratins substansvärden. En förutsättning för demokratins substansvärden är de instrumentella demokrativärdena och deras position måste stärkas. Diskurserna måste formaliseras, deras natur som just diskurser gör dem svårhanterliga. Ett konstruktivt exempel på en sådan process menar jag är feministdiskursen och organisationen Feministiskt initiativ.

Policynätverkens omfattning kan begränsas, och jag hävdar att ett stort ansvar vilar på politikerna själva att stå fria från påverkan och följa sina övertygelser i sitt politiska arbete. Jag anser också att politikerna kan ta tillbaka initiativet från den liberala diskurs som jag menar vill få politiken som företeelse att framstå som ineffektiv och omständlig. Dock menar jag inte att samhället skall politiseras, men även en liten politik måste ha folkets erkännande. Politikerna måste vinna medborgarnas förtroende och tillit. Medborgarna måste få tilltro till det demokratiska systemet som en garant för det goda samhället, och detta kan ske på politisk väg - med stärkta instrumentella demokrativärden.

6 Referenser

- Badersten, Björn (kommande) *Att studera det önskvärda. Om värdeanalys och normativ metod*. Statsvetenskaplig tidskrift
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjereld, U., Demker M., Hinnfors, J., 2002 andra upplagan. *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.
- Dahl, Robert, 1991 femte upplagan. *Modern Political Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Dahl, Robert, 2005. *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront & Demokrati-akademin.
- Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.) 2003. *Demokratis mekanismer*. Malmö: Liber AB.
- Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören, 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Fritzes förlag AB.
- Hadenius, Axel, 2001. *Demokrati. En jämförande analys*. Malmö: Liber AB.
- Held, David, 1987. *Demokratimodeller. Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Hermansson, Jörgen, 1992. *Introduktion*, i *Idéer om demokrati*. Volym 5 i Tidens Idéserie. Tidens Förlag. s. 71-103.
- Lundquist, Lennart, 1992. *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist Lennart, 2001. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- Lyttkens, Lorentz, 1985. *Den disciplinerade människan*. Stockholm: Liber förlag
- Malnes, Raino & Midgaard, Knut, 1994. *De politiska idéernas historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordin, Svante, 1999. *Det politiska tänkandets historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Pitkin, Hanna Fenichel, 1989. *Representation*, i Ball, T., Farr, J., Hanson, R L. (eds.), *Political innovation and conceptual change*. Cambridge University Press, s. 132-155.
- Premfors, Rune, 2000. *Den starka demokratin*. Stockholm: Atlas
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Winther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Artiklar:

"Malmö satsar på tillväxt" Ilmar Reepalu, Sydsvenska Dagbladet 20 juni 2005

"Inför skattetak vid fyrtio procent och sänk arbetsgivareavgifterna" Kjell-Olof Feldt, DN Debatt 30 juni 2005

"Kampanj mot svensk modell" Thomas Östros, Svenska Dagbladet 21 juli 2005

"Sätt stopp för svärtlöner!" Ledare, Göteborgsposten 17 juli 2005